

1. Honcharova O. S. (2017). Istoriiia Ukrainy novitnoho chasu: Navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv istorychnoho fakyltetu. Kharkiv: Antykva. 332.
2. Zdravookhranenie v USSR. Statisticheskii spravochnik / Red. P. P. Hrabovskii. (1957). Kiev: hosudarstvennoe meditsinskoe izdatelstvo USSR. 139.
3. Zubkova E. Yu. (1999). Poslevoennoe sovetskoe obshchestvo: politika i povsednevnost. 1945-1953. M.: ROSSPEN. 229.
4. Isaikina O. (2005). Problemy medychnoho obsluhovuvannia miskoho naselennia Ukrainy (1945 – 1955 rr.). *Ukraina u XX st.: kultura, ideolohiia, polityka. Zbirnyk statei / Vidp. red. V. M. Danylenko*. K.: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. Vyp. 9. S. 346-353.
5. Istoriiia ukrainskoi RSR: U 8 t., 10 kn. / Holov. red. kol.: Yu. Yu. Kondufor (holov red.) ta in. (1979). K.: Naukova dumka. T. 8. 390.
6. Marzeev A. N. (1965). Zapiski sanitarnoho vracha. K.: Zdorov'ia. 175.
7. Mediko-sanitarnye posledstviia voyny i meropriiatiia po ikh likvidatsii / Pod red. N. semashka, P. Kuvshinnikova. (1948). M.: Akademiia meditsinskikh nauk. 310.

УДК 17.03:378.1

Тамара Миколаївна Приходько,

канд. іст. наук, доцент,

доцент кафедри ЮНЕСКО та соціального захисту,

Державний біотехнологічний університет

ORCID 0000-0002-2211-9112

Наталія Миколаївна Кузьмінська,

канд. філос. наук, старший викладач

кафедри ЮНЕСКО та соціального захисту,

Державний біотехнологічний університет

ORCID 0000-0003-2765-842X

Сергій Володимирович Фролов,

канд. іст. наук, старший викладач
кафедри ЮНЕСКО та соціального захисту,
Державний біотехнологічний університет

**ОЛЕКСАНДР АНДРІЙОВИЧ КОЛЕСОВ – ФУНДАТОР
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ НАУКИ І ОСВІТИ НА
СЛОБОЖАНЩИНІ**

Тамара Николаевна Приходько,

канд. ист. наук, доцент,
доцент кафедры ЮНЕСКО и социальной защиты,
Государственный биотехнологический университет

ORCID 0000-0002-2211-9112

Наталья Николаевна Кузьминская,

канд. филос. наук, старший преподаватель
кафедры ЮНЕСКО и социальной защиты,
Государственный биотехнологический университет

ORCID 0000-0003-2765-842X

Сергей Владимирович Фролов,

канд. ист. наук,
старший преподаватель кафедры ЮНЕСКО и социальной защиты,
Государственный биотехнологический университет

**АЛЕКСАНДР АНДРЕЕВИЧ КОЛЕСОВ – ФУНДАТОР
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ НА
СЛОБОЖАНЩИНЕ**

Tamara Prikhodko,

Ph. D. Ist. Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor of UNESCO and Social Protection,
State Biotechnology University
ORCID 0000-0002-2211-9112

Natalia Kuzminska,

Ph. D. Philos. Sciences,

Senior Lecturer, Department of UNESCO and Social Protection,

State Biotechnology University

ORCID 0000-0003-2765-842X

Sergii Frolov,

Ph. D. Ist. Sciences, Senior Lecturer,

Department of UNESCO and Social Protection,

State Biotechnology University

**ALEXANDER ANDREVICH KOLESOV - FOUNDER OF
AGRICULTURAL SCIENCE AND EDUCATION IN
SLOBOZHANSCHINA**

Анотація. О.А. Колесов – директор Харківського землеробного училища з 1882 по 1901 роки, вчений, педагог. В статті діяльність О.А. Колесова розглядається в кількох аспектах: як педагога та вихователя; як громадського діяча; як адміністратора; як людини, що займається благодійністю; як видатного вченого, провідні ідеї якого є актуальними для сьогодення. На посаді директора училища Олександр Андрійович проявив себе справжнім господарем, який дбав про суспільні інтереси, училище, учнів, співробітників. Під його керівництвом був побудований новий учбовий корпус, навчальна показова ферма, будинки для персоналу. О.А. Колесова були притаманні кращі риси вітчизняної інтелігенції: почуття морального обов'язку, співчуття, гуманізм, віра в пресвіту. Вихідною засадою освіти Колесов вважав моральне виховання. Засобами такого виховання є вивчення гуманітарних дисциплін. До завдань виховання відносив також становлення у учнів здатності до самостійної праці і турботу про їх здоров'я.

Ключові слова: історія сільськогосподарської освіти, землеробне училище, моральне виховання, діяльність О.А. Колесова.

Аннотация. О.А. Колесов – директор Харьковского земледельческого училища с 1882 по 1901 год, ученый, педагог. В статье деятельность О.А. Колесова рассматривается в нескольких аспектах: как педагога и воспитателя; как общественного деятеля; как администратора; как человека, занимающегося благотворительностью; как выдающегося ученого, ведущие идеи которого актуальны для современности. На должности директора училища Александр Андреевич проявил себя настоящим хозяином, который заботился об общественных интересах, училище, учащихся, сотрудниках. Под его руководством был построен новый учебный корпус, обучающая показательная ферма, дома для персонала. О.А. Колесову были присущи лучшие черты отечественной интеллигенции: чувство нравственного долга, сочувствие, гуманизм, вера в просвещение. Основой образования Колесов считал нравственное воспитание. Одним из средств такого воспитания является изучение гуманитарных дисциплин. К задачам воспитания он относил также становление у учащихся способности к самостоятельному труду и заботу об их здоровье.

Ключевые слова: история сельскохозяйственного образования, земледельческое училище, нравственное воспитание, деятельность О. А. Колесова.

Abstract. O.A. Kolesov – director of the Kharkov Agricultural School from 1882 to 1901, scientist, teacher. In the article, the activities of O.A. Kolesova is considered in several aspects: as a teacher and educator; as a public figure; as an administrator; as a person involved in charity work; as an outstanding scientist, whose leading ideas are relevant to our time. In the position of the director of the school, Alexander Andreevich showed himself to be a real owner, who took care of the public interests, the school, students, employees. Under his leadership, a new educational building, a training demonstration farm, and staff houses were built. O.A. Kolesov was characterized by the best features of the Russian intelligentsia: a

sense of moral duty, sympathy, humanism, faith in enlightenment. Kolesov considered moral education to be the basis of education. One of the means of such education is the study of humanitarian disciplines. To the tasks of upbringing, he also attributed the formation of students' ability to work independently and take care of their health.

Key words: history of agricultural education, agricultural school, moral education, activities of O.A. Kolesov.

У становленні і розвитку сільськогосподарської освіти в Україні у другій половині XIX – на початку XX століття вагомий внесок належить Олександрю Андрійовичу Колесову (1837–1901 роки).

Висвітленню основних етапів творчого життя О.А. Колесова приділяли увагу вчений-краєзнавець Рибальченко Р.К. [1]. Поміж іншого автор зробив аналіз роботи А. О. Колесова «Неурожай хлібів 1891 року і способи попередження неврожаїв» і висвітлив факти біографії видатного вченого. Кузьмінська Н. М. розглянула творчість О.А. Колесова в контексті культурно-історичної ситуації в українському суспільстві кінця XIX століття з урахуванням актуальності ідей Колесова для сьогодення [2]. О. С. Тертишний розглянув діяльність О. А. Колесова як орнітолога та розбудовника Харківського землеробного училища [3]. Незважаючи на пошвавлення серед науковців інтересу до цієї непересічної особистості його суспільна, професійна та наукова діяльність недостатньо вивчена. Також приводом згадати Олександра Андрійовича є дві дати: 185 років з дня народження (листопад 2022 року) та 120 річниця з дня смерті (лютий 2021 року).

Народився О.А. Колесов 11 листопада 1837 року в Московській губернії. Закінчив курс природничого відділення фізико-математичного факультету Московського університету, а потім працював управляючим у показових господарствах. Там він набув досвід керівника і збагатився практичними знаннями. Здібності, наукова ерудиція, наявність досвіду були

помічені, і 13 жовтня 1873 року Департамент землеробства і сільської промисловості Міністерства державного майна призначив його на посаду старшого викладача при Харківському землеробному училищі. Колесову була притаманна спостережливість, а також інтерес до науки, тому у цей період він багато їздить країною, бере участь у численних з'їздах сільськогосподарського профілю. Тут він пише свій перший великий науковий твір (далі – мовою оригіналу) «Об удобрениии почв» [4]. Цей твір привернув до себе увагу, витримав три видання, був високо оцінений імператорською вільною спілкою. Праці була присуджена грамота, автору – премія 400 крб. і велика золота медаль.

У 1880 році Олександр Андрійовичу присвоюється звання надвірного радника, а через два роки – 22 січня 1882 року – він призначається директором землеробного училища.

У наступні роки він приймав участь у різних з'їздах наукового характеру у Варшаві і Петербурзі. У 1880 р. Колесов здійснив подорож на південь України, привіз звідтіля багату колекцію злакових культур та інших ботанічних рослин. В училищі був створений настінний гербарій із 165 рослин, частку екземплярів різних рослин було надіслано до Петербурзької академії [5].

При училищі існувала ферма (створена, до речі, раніше училища). Управляючим фермою був талановитий керівник, знаюча людина Л. А. Соколов.

Директор О. Колесов займався науковими пошуками, вправно керував училищем і при тому вів активне суспільне життя поза межами училища. Відомо, що у 1885 році він отримав звання колезького радника, а згодом, у 1887 році, обирається в присяжні засідателі Харківської судової палати. Однією з особливостей характеру Олександра Колесова була здатність всі життєві обставини використовувати на користь головної справи свого життя – справи виховання учнів. Збагачений новим досвідом, озброєний життєвими прикладами, бажаючий вберегти своїх вихованців від типових

помилку у майбутньому житті – приватному та професійному – директор за власною ініціативою починає викладати у п'ятому класі законодавство. (Міністерство народної освіти тільки у 1905 році усвідомило необхідність вивчення цього предмету в загальноосвітніх школах).

Соціальний статус Олександра Андрійовича невпинно підвищувався, по вислугі літ він отримав звання статського радника, а згодом заснував іменну стипендію, розмір якої дорівнював найвищій платні за перебування в пансіонаті – 150 крб. (Гроші учень не отримував на руки – в училищі були випадки не раціонального використання коштів вихованцями – учень отримував необхідний якісний одяг, посилене харчування, учбову літературу, за необхідності – ліки). Джерелом грошей для стипендії були відсотки з пожертвуваних ним училищу власних коштів. Надав він і негласну одноразову допомогу бідним учням, вдовам і сиротам. Директор постійно піклувався про інтереси училища і неодноразово звертався в Департамент про збільшення коштів, що були передбачення кошторисом. Підтримував він і постійні зв'язки з нижчою сільгоспшколою у Шебекино Курської губернії, надавав методичну допомогу і брав участь у проведенні там іспитів.

О.А. Колесов зроби великий внесок у перетворення місцевості навколо Харківського землеробного училища. У середині XIX ст. там були лише піски і болота, без рослин у долині річки Лопань, що обумовлювало нездоровий мікроклімат. О. А. Колесов продовжив справу попередників по закріпленню пісків шляхом насадження сосни і поставив цю справу на наукову основу. В 1883 р. він заклав розплідник для вирощування саджанців сосни та створив засіб насадження сосни – «меч Колесова», яким користуються лісоводи-практики і дотепер. Багаторічні дослідження з цього питання Колесов виклав у книжках: «Посадка сосны на песчаных почвах» (1893 р.), «Природа песков и их облесение» (1890 р.) [6].

До кінця XIX ст. піски були закріплені, на території садиби виріс чудовий лісопарк. Осушуючи болота, О.А. Колесов перетворив їх в пойменні

луки для сіножати, пасовиська, городи. Займався Колесов і садівництвом. Близ залізниці на терасах було посаджено сад.

О.А. Колесов підтримував зв'язки з вченими та практиками. Він встановив ділові зв'язки з І. І. Каразіним, якому належав Краснокутський дендропарк.

Значні зусилля Олександр Андрійович спрямовував на благоустрій самої ферми на осушення боліт, бо вони спричиняли часті захворювання болотною лихоманкою. При ньому був проритий канал від торф'яного болота у долину річки Лопань. Це дало можливість не тільки знизити захворюваність, а й значно збільшити видобування торфу, який ішов на опалення печей і на підстилку для худоби. Таким чином була осушена заболочена місцевість по лівому березі річки Лопань і родюча торфяна земля почала давати високі врожаї.

Також при училищі працював власний цегельний завод. Це дало можливість побудувати численні споруди і будівлі в Малій Данилівці.

Територія училища була огорожена цегельним парканом. При О. Колесові споруджується лікарня, новий будинок для викладачів, конюшня, льодники та інше.

Вінцем будівничої діяльності Олександра Колесова був новий учбовий корпус, зведений у 1886 році. Він і зараз використовується за призначенням і має назву «Хімкорпус».

О. Колесов був не тільки вдалим керівником-практиком, але і вченим. Ним написано чимало статей, видано сім книжок. Він вивчав річку Лопань, описував рослини, чимало з яких вже зникли.

Олександр Андрійович постійно приділяв увагу нарощуванню наукової бази закладу. При ньому число учбових посібників збільшилось з 1760 до 4000 примірників, а книжковий фонд бібліотеки з 2700 до 5500 примірників.

За його ініціативи були створені курси бонітетів, курси для підготовки вчителів. Він організував також викладання музики в училищі. На посаді директора О.А. Колесов проявив справжнім господарем, трудівником, який

завжди дбав про суспільні інтереси, своє училище, учнів, персонал. Це була людина, якій притаманні кращі риси тодішньої інтелігенції – гуманізм, совітливність, самопожертва, співчуття, віра в просвіту. Уряд належним чином відзначив його плідну діяльність орденами Св. Станіслава трьох ступенів, Св. Анни і Св. князя Володимира.

Активна праця, численні клопоти, клімат підірвали здоров'я вченого. І 20 лютого 1901 року (за старим стилем) він помер. Після смерті від Олександра Андрійовича не залишилося жодних капіталів, коштовностей, а дружині дісталась тільки скромна пенсія.

Похований Олександр Андрійович Колесов на фермерському цвинтарі. На постаменті пам'ятника, який дожив до нашого часу і яким опікуються викладачі Кафедри ЮНЕСКО та соціального захисту (остання реставрація відбулася у 2021 році) збереглися дві епітафії: від родини та від учнів. Особливу увагу привертає друга (мова оригіналу – російська): «Дорогому батькові, людині і товаришу. Вихованці».

Наукова та освітянська діяльність Олександра Андрійовича Колесова залишається прикладом для сучасних науковців та організаторів науки і освіти.

Ідеї Колесова про відродження родючості земель та їх практичне втілення є актуальними для сьогодення, оскільки під час на Сході України відбулася руйнація земель, які потребують відновлення.

Побудова освітянського процесу і виховання учнів, благодійна діяльність Колесова гідна вивчення і наслідування.

Література

1. Рыбальченко Р.К. Воскресающие имена / Рыбальченко Р.К. Панорама, №45 (356), листопад 1997.
2. Кузьмінська Н.М. О.А. Колесов: портрет на фоні сучасності Науковий вісник. Серія «Філософія». – Харків: ХНПУ, 2017. – Вип.48 (ч. II). – С. 172–179.

3. О. С. Тертишний О.А. Колесов та І. І. Каразін – фундатори «золотого тільця» туристичної слобожанщини. Підвищення продуктивності сільськогосподарських тварин : зб. наук. праць, т. 13. Х., 2003. С. 11–13.

4. Колесовъ А.А. Объ удобреніи почвъ / А.А. Колесовъ. – Харьковъ, Типографія Губернскаго Правленія, 1889.

5. Отчетъ по Харьковскому змеледѣльческому училищу за 1886 годъ. – Харьковъ, Типографія Губернскаго Правленія, 1887.

6. Полютин М.П. Харківський зооветеринарний інститут (минуле і сучасне зооінженерного факультету). Х.: ХЗВІ, 2001. 224 с.

References

1. Rybal'chenko R.K. Voskresayushchye ymena / Rybal'chenko R.K. Panorama, №45 (356), lystopad 1997.

2. Kuz'mins'ka N.M. O.A. Kolesov: portret na foni suchasnosti Naukovyy visnyk. Seriya «Filosofiya». – Kharkiv: KHNPU, 2017. – Vyp.48 (ch. II). – S. 172–179.

3. О. С. Tertyshnyy O.A. Kolesov ta I. I. Karazin – fundatory «zolotoho til'tsya» turystychnoyi slobozhanshchyny. Pidvyshchennya produktyvnosti sil's'kohospodars'kykh tvaryn : zb. nauk. prats', t. 13. KH., 2003. S. 11–13.

4. Kolesov" A.A. Ob" udobreniyi pochv" / A.A. Kolesov". – Khar'kov", Typohrafiya Hubernskaho Pravleniya, 1889.

5. Otchet" po Khar'kovskomu zmeledѣl'cheskomu uchyl'ishchu za 1886 hod". – Khar'kov", Typohrafiya Hubernskaho Pravleniya, 1887.

6. Polyutyn M.P. Kharkivs'kyu zooveterynarnyy instytut (mynule i suchasne zooinzhenernoho fakul'tetu). KH.: KHZVI, 2001. 224 s.

УДК 913

Марина Сергіївна Резенькова,

здобувачка вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня 4 року навчання

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)